

PARAZİTLERİN MEVSİMSEL ETKİNLİKLERİ

Hasan ZEYBEK (*)

Ülkemizde, özellikle koyunlarda kıl kurdu (Trichostrongylose) hastalığı sorunu vardır. Kışın şiddetli ve beslenmenin bozuk olduğu yıllarda mide-barsak kıl kurtları bir afet meydana getirmektedir. Mide-barsak kıl kurdu hastalığı, kelebek hastalığı ya da akciğer kıl kurtları ile birlikte seyrettiği zaman bu durum bir facia şeklini almaktadır.

Hayvanlarımızda bugüne kadar yapılmış olan araştırma sonuçlarına göre, bildirilen kıl kurtları aşağıda özetlenmiştir.

Mide (Abomasus) kıl kurtları

Hamonchus contortus

Ostertagia circumcincta

— *trifurcata*

— *teladorsagia davtiani*

— (*Grossipicularis*) *occidentalis*

— (*Marchallagia*) *marchalli*

Gamelostrongylus mentulatus

Trichostrongylus axei

İnce barsak kıl kurtları

Trichostrongylus probolurus

— *vitrinus*

— *colibriformis*

— *capricola*

— *skrjabini*

— *longispicularis*

Cooperia oncophora

— *curticci*

— *macmasteri*

Strongyloides papillosus

Nematodirus abnormalis

— *filicollis*

— *spathiger*

— *lanceolatus*

(*) Hayvan Hastalıkları Araştırma Enstitüsü Parazitoloji Lab. Şefi, Etlik-Ankara.

Bunostomum phlebotomum
— trigonocephalum

Kalın barsak ve kör barsak kıl kurtları

Oesophagostomum venulosum
— columbianum

Chabertia ovina
Trichuris ovis
— globulosa
Skrjabinema ovis

Gerek laboratuvarımızda ve gerekse diğer araştırma laboratuvarlarında yapılan araştırmalar göstermiştir ki, ülkemiz koyun ve keçilerinde, parazitler hastalık etkenleri mix şekilde bulunmaktadır. Koyunlarda invasyon yüzdeyüz müsbettir. Ancak, bu invasyonlar iki parazitizm şeklindedir. Biri devamlı araz gösteren, lezyonlara, klinik semptomlara neden olan parazitosisdir. Diğer, parasitiasis olup, herhangi bir semptom göstermeden parazit ile konakçının denge halinde yaşadığı şekildedir.

Evcil hayvanlarımızda, bilhassa koyun ve keçilerde büyük ekonomik zararlara neden olan parazitosis olaylarında, parazitlerin bulaşma, gelişme ve yetiştirme şekillerinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Parazitlerin yayılmasını etkileyen, paraziti taşıyan yani konağın yaşadığı, dış ortam ile ilgili etkenlerden, en etkilisi yıllık iklim değişiklikleri, kısaca mevsimlerdir. Konağın yaşadığı ortamla ilgili olan iklim özelliklerinden başka, tarımın durumu, halkın kültürel ve sosyal seviyesi, doğal ve yapay hayvan hareketleri, hayvan kesim kontrolleri gibi faktörler parazitlerin coğrafi yayılışı üzerine etkilidir.

Bazı parazit türlerinde özellikle, insan ve evcil hayvanlarda yaşayan nev'ilerde, iklim şartlarının değişik olduğu yıllarda, bu parazitlerin yayılışında ve yaptığı ekonomik zararlarda büyük farklılıklar görülmektedir. Bu nedenle, bazı tarımda ileri gitmiş ülkelerde, yağışlı yıllarda hayvanları parazitler hastalıklarından korumak, dolayısıyla ekonomik kayıpları önlemek amacı ile yetiştiriciler önceden uyarılmaktadır. Bu sistemde esas, yağmurlu günlerin adeti ve bu yağmurun bıraktığı rutubet ile birlikte ısı faktörü de bunlara ilâve edildikten sonra ağır parazitler invazyonların o yıl meydana gelip

gelmiyeceğini saptamaktır. Ancak, bu çalışmalardan olumlu sonuçlar almak için, meteoroloji kayıtlarını iyi saptamak gerekmektedir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, kışı uzun ve şiddetli, baharı ılık, yaz ayları sıcak ve kuru geçen yıllarda parazitlerin yayılışı ya da çoğalması az olmuştur. Aksine, kışı kısa ve hafif, baharı ılık, yaz ayları ise yağışlı geçen yıllarda önceki yıla nazaran, daha fazla parazit yayılışı görülmüştür. Kurak geçen yaz mevsiminin, birçok parazitlerin gelişmesini durduran biyolojik bir engel olduğu açıkça görülmektedir.

Ekonomik değeri olan hayvanlarımızda, mide-barsak ve akciğer parazitleri, karaciğer parazitleri, şeritler ve diğer iç ve dış parazitlerden dolayı meydana gelen ekonomik kayıpları, mevsimlere bağlı yapılacak koruyucu önlemlerle ve zamanında yapılacak tedavilerle en düşük seviyeye indirmek hiçbir zaman zor olmayacaktır.

Koyun ve keçilerimizde görülen mide-barsak ve akciğer kıl kurtları, salgın ve ölüdürücü olduğu için bunlarla zamanında mücadele yapılmalıdır. Mücadelede, iki usül esas alınarak düzenlenen bir program dahilinde, belirlenen zamanlarda kullanılması kolay, ucuz ve etkili antiparaziter ilaçlar uygulanmalıdır.

İlaçlamadan yüksek sonuç almak için, ilaçlama zamanının doğru tesbit edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, ülkemizin değişik iklim bölgelerinde epidemiyolojik çalışmalar ile hangi mevsim ve yaşlarda tedavinin gerekli olup olmadığının bulunması lâzımdır. Parazit invazyonlarının normal şartlarda, o yörenin hayvanlarında en yüksek düzeye ulaştıkları ayda mücadele yapılmalıdır. Böylece paraziter hastalık bir sorun meydana getirmeden önlenmiş olur. Bir program içinde, bölge hayvanlarında, parazitizm görülsün veya görülmesin sistemli şekilde koruyucu olarak ilaçlama yapılması yani stratejik ilaçlamalar parazitizmden ileri gelecek ekonomik kayıpları büyük ölçüde önleyecektir.

Stratejik ilaçlamaya ek olarak taktik ilaçlamalara da gereksinim olabilir. Örneğin, yağışların alışılmadık dışında anormal mevsime kayması, parazitizm'in stratejik ilaçlamada öngörülen sürenin önünde ya da gerisinde bir zamanda görülmesine neden olabilir. Ayrıca, bölgede ilk defa bir paraziter hastalık görülebilir. Bu durumların tesbitini takiben taktik ilaçlamalara özen gösterilmelidir.

Paraziter mücadelede, en önemli noktalardan birisi de hayvanların iyi bakım ve beslenmesidir. İyi bakım ve beslenme hayvanları, parazitin kötü etkilerinden uzak tutar.

KORUNMA

Paraziter hastalıklardan korunmada, hayvanlar mer'aya çıkmadan ve mer'adan ahır ya da ağullara dönmeden önce yani ilkbahar ve sonbahar aylarında senede iki defa etkili ilâçlar uygulanmalıdır. Bu konunun Veteriner Hekimlerin önerileri doğrultusunda yapılması en uygun olanıdır. Bütün hayvanlar birkaç sene bu şekilde muntazam bir tedaviye tabi tutulmalıdır.

Mide-barsak ve akciğer kıl kurtlarından korunmada mer'a değiştirmenin de faydası büyüktür.

Paraziter hastalıklardan korunmak için sulama yerleri ıslah edilmelidir. Hayvanlara bataklık, birikintili, yosunlu sular zorunlu olmadıkça içirilmemelidir. Hayvanlara temiz ve bol akan yerlerden su verilmelidir. Yalakları yüksek yapmalı, etrafına su birikmesine engel olmak için çakıltaşları döşemeli, kaldırım yapmalı, en iyisi betonlamalıdır.

Bataklık mer'alara hayvanlar sokulmamalıdır. Buraları mümkünse kurutulmalı, daha iyisi bu gibi yerler mer'a olarak kullanılmamalıdır.

Yaęmurlardan sonra ve bilhassa sabahları erkenden çiy kalkmadan hayvanlar mer'aya otlamaya çıkarılmamalıdır. Aynı şekilde kırağılı havalarda da kırağı kalkmadan hayvanları mer'aya çıkarmamalıdır. Bilhassa genç hayvanlar için buna özen gösterilmelidir.

Genellikle bulaşık olan yerlerde ve ağullarda gübreleri hergün topluyarak, bunları ya kapalı çukurlara doldurmalı ya da gübreliklerde biriktirerek üzerini 20 cm. kalınlığında toprakla örtmelidir. Bir ay kadar bu şekilde kalan gübre, paraziter hastalıkların yayılması yönünden Tarım için tehlikesizce kullanılabilir.

İyi bakım ve beslenmenin yanında, mer'a zamanında hayvanlara tuz vermeyi de ihmal etmemelidir.

K A Y N A K L A R

- 1 — EUZEBY, J. (1963) : Les maladies vermineuses des animaux domestiques et leurs incidences sur la pathologie humaine. Vigot Frères éditeurs.
- 2 — GÜRALP, N. (1974) : Helmintoloji. A.Ü. Vet. Fak. Yayınları: 307.
- 3 — KALKAN, A. : Türkiye'de parazitlerin yayılışı üzerinde etkili faktörler. (Parazitolojik notlar).
- 4 — ZEYBEK, H. (1980) : Samsun yöresi koyun ve kuzularında Paraziter Fauna saptama çalışmaları. Cilt: XXVII, No. 1-2 pp. 215-236.